

(CIBB), binnen de context van het beroepsonderwijs, en van Stallen en Lunenberg (VU), binnen de context van de basiseducatie, bouwen voort op het leerstijlen-onderzoek van Vermunt. Een sterk punt in deze onderzoeken was de vertaling van leer- naar doceerstijlen. Het is namelijk nog niet duidelijk welke opvattingen en feitelijke activiteiten van leraren het zelfstandig leren van leerlingen kunnen bevorderen. De instrumenten die in beide onderzoeken gehanteerd werden, bevinden zich weliswaar nog in een stadium van verdere ontwikkeling, maar bieden zeker perspectieven om de doceerstijl voor procesgerichte instructie te concretiseren.

Een interessant resultaat uit het ontwikkelingsonderzoek van Stallen en Lunenberg was dat docenten hun doceerstijl afstemmen op de verwachtingen van cursisten. Hierdoor kunnen docenten, die procesgerichte instructie nastreven, terugvallen op een substituerende rol wanneer cursisten een centrale rol van hen verwachten in het leerproces. Geconcludeerd kan worden dat niet alleen de intenties van docenten, maar ook de verwachtingen van lerenden een doorslaggevende rol spelen bij het al dan niet slagen van onderwijsvernieuwingen.

In de discussie van de papersessie werd met recht gewaarschuwd voor het gebruik van het concept 'zelfstandig leren' als containerbegrip in zowel het onderzoek als het onderwijs. Zo worden de termen 'zelfstandig leren' en 'actief leren' veelal onterecht als equivalent gebruikt, wordt 'zelfstandig leren' verward met *zelfstandig werken* en mag ook de interpretatie van 'zelfstandig leren' door docenten zelf niet over het hoofd worden gezien.

De actieve rol van de lerende werd tijdens deze ORD sterk benadrukt. Eigenaardig is wel dat het aanbod van de ORD bijna geheel bestond uit frontale papersessies en symposia waarbij, met uitzondering van de discussies, weinig beroep gedaan werd op een actieve inbreng van de deelnemers. Bij de ORD '97 zouden een groter aantal interactieve presentatievormen een welkome aanvulling zijn.

Beroeps- & Bedrijfsopleidingen

(E.A.M. van der Schoot, TO, Universiteit Twente, Enschede)

Binnen het thema "Beroeps- & bedrijfsopleidingen" was door de coördinatoren Van der Sanden (KUB) en Versloot (UU) een breed scala aan onderwerpen samengebracht. Er stonden twee symposia, een forumdiscussie, twee papersessies en een postersessie op het programma, deze laatste bleek echter toch een papersessie te zijn. Het door mij bezochte symposium had als thema: "Onderwijskundige en beleidsmaatregelen rondom rendement in het BVE-veld". De forumdiscussie ging over performance improvement en (nieuwe) rollen van beroeps- en bedrijfsopleiders. De papersessies betroffen: Effectief opleiden; Leren voor een beroep, en Beroepsonderwijs: kennisinfrastructuur en rendement.

In de papersessie getiteld "Effectief opleiden" bracht De Vries (RUG) factoren naar voren die een training in het 'omgaan met lastige/agressieve klanten' succesvol maken. Centraal stond daarbij het oordeel over de effecten van de trainingen op de cursisten. Het niet serieus genomen worden van de werkvloer bleek hierbij het grootste knelpunt te zijn.

Vervolgens presenteerden Streumer en Van der Klink (UT) hun bevindingen over HRD (Human Resource Development) in de toekomst. Zij hadden een survey onder opleidingsfunctionarissen gehouden waarin zij hun 40 ontwikkelingen voorlegden op organisatorisch, technologisch en opleidingskundig gebied. De respondenten was gevraagd bij ieder item aan te geven: 1) de kans dat de ontwikkeling de komende vijf jaar zal optreden; 2) het effect ervan op HRD in het algemeen; 3) het effect ervan op de eigen organisatie. Opvallend was dat men de kans dat een bepaalde ontwikkeling invloed zou hebben op HRD aanzienlijk hoger inschatte dan de kans dat deze ontwikkeling invloed zou hebben op de eigen organisatie.

Mulder en Van Ginkel (UT) deelden een hand-out uit van hun onderzoek naar de determinanten van opleidingseffectiviteit. Zij onderzochten de mogelijke samenhang tussen de specificatie van een opleidingsproject enerzijds en de getrouwe implementatie daarvan en de effectiviteit van dat programma anderzijds.

Hiertoe was een survey gehouden onder opdrachtgevers van opleidingsprojecten. Het conceptuele kader was gebaseerd op procesmodellen voor het ontwerpen en implementeren van opleidingen en modellen voor het onderscheiden van niveaus in opleidingseffecten. Getrouwe implementatie bleek voor de effectiviteit van groot belang te zijn. Het was de bedoeling dat er tijdens deze presentatie ruimte zou zijn voor discussie, wat helaas in het water viel.

Tot slot brachten Van Ginkel, Streumer en Nijhof (UT) hun studie naar nieuwe managementrollen in de communicatie-industrie onder ieders aandacht. Door gebruik te maken van verscheidene onderzoeksinstrumenten hebben zij getracht de veranderende rol van managers in kaart te brengen om een nieuwe opleidingsstructuur te ontwerpen en toekomstgerichte invulling te kunnen geven aan het curriculum.

De forumdiscussie met als thema "Performance improvement en (nieuwe) rollen van beroeps- en bedrijfsopleiders" sloot de eerste dag van de ORD'96 af. Forumleden waren: Van der Zee (RUL), Van Noort (NS), Bruining (Center Parcs) en Streumer (UT). Zij discussieerden samen en met de zaal onder leiding van Mulder (UT). Performance improvement, oude wijn in nieuwe zakken, aldus Bruining (Center Parcs). Maatschappelijke ontwikkelingen nopen bedrijven tot het continu verbeteren en innoveren van werkprocessen. Een soort modern Taylorisme. Hij zag in arbeidsorganisaties een driedeling ontstaan: een elite van kenniswerkers, een laag van vaklieden, en een onderlaag van flexwerkers. Vervolgens ontstond een interessante discussie omtrent het nut van het optimaal laten functioneren van werknemers. Met name de ontmenselijking van veel ondernemingen riep bij velen ethische vragen op. Echter telkens keerde in de gevoerde redeneringen de vraag terug naar de inhoud van het concept performance improvement. Van der Zee (RUL) wees erop dat in de vakliteratuur steeds meer performance-terminologie tot het 'correcte' taalgebruik hoort. Een copernicaanse wending in het opleidersmétier, waarbij hij zich afvroeg of we daar blij mee moesten zijn.

De tweede dag begon met een symposium getiteld "Onderwijskundige en beleidsmaatregelen rondom rendement in het BVE-veld". Hövels (KUN) deed verslag van zijn analyse

van het overheidsbeleid ten aanzien van het secundair beroepsonderwijs. Een schets werd gegeven van de belangrijkste probleemdefinities en beleidslijnen. Beleidsdoelen en instrumentaria werden eveneens onder de loep genomen. Afgesloten werd met dilemma's en uitdagingen voor het huidige beleid. Samenwerking en integratie bleken in dit kader van belang, evenals een grotere autonomie van instellingen en het opvoeren van het beleidsvoerend vermogen van schoolorganisaties.

Vervolgens presenteerden Den Boer en Harms (RUG) hun studie naar causale relatie(s) tussen beleidsimplementatie en rendement. In deze bijdrage stond het gekozen instrumentarium van de overheid centraal. Uit hun onderzoek bleek dat veel afhangt van wat instellingen er zelf van maken.

Lokman, Nieuwenhuis en Van Woerkom (STOAS) bespraken hun onderzoek, gericht op het meten van het interne rendement in het BVE-veld. Met name de individuele benadering van het rendementsvraagstuk werd uitgewerkt, hetgeen stond voor dat wat het onderwijs toevoegt aan reeds bestaande kwalificaties. Traditionele instrumenten kunnen hiervoor niet meer gebruikt worden.

Tot slot gingen Den Boer (KUN) en Moerkamp (UvA) in hun presentatie in op de betekenis van een onderwijsnummer voor evaluatie van het BVE-veld. Inderdaad leidt invoering van een onderwijsnummer tot het beter kunnen volgen van leerlingen, daling van het oneigenlijk gebruik van gelden, en ontlasting van scholen. Echter gebleken is dat de beleidsinformatie-waarde beperkt is. Tijdens dit symposium was er wel erg weinig ruimte voor interactie met de zaal.

In de daarop volgende papersessie met als thema "Leren voor een beroep" viel één presentatie weg, die van Vermeulen (UU). Slaats, Van der Sanden en Lodewijks (KUB) presenteerden hun studie naar leerstijlen en persoonlijkheidskenmerken in het MBO. Zij hadden leerstijlen gemeten volgens de ILS-MBO en volgens Kolb. ILS-MBO is een uitsprakenlijst waarop leerlingen hun opvattingen omtrent leren en hun motieven om te leren scoren. Iedere leerling krijgt een score op een reproductieve en op een constructieve factor, waarna de volgende vier leerstijlen onderscheiden kunnen worden: veelzijdige-, constructieve-, reproduc-

tieve- en de passieve leerstijl. Volgens Kolb kunnen ook vier leerstijlen onderscheiden worden: accommodatieve-, assimilatieve-, divergente- en de convergente leerstijl. Een deel van de respondenten scoorde op persoonlijkheidskenmerken van de Big Five. Van het onderzoek bleek dat op het MBO de ILS-MBO meer bruikbaar is dan Kolb. Ook bleken er relaties te bestaan tussen persoonlijkheidskenmerken en de verschillende leerstijlen.

Tot slot presenteerde Kools (LUW) een voorstudie naar vrouwelijke en mannelijke leerlingen over de kenmerken van hun toekomstig agrarische beroep. Het lijkt dat verschillende beroepen verschillende aantrekkingskrachten uitoefenen. Opvallend is ook dat leerlingen over hetzelfde beroep verschillende kenmerken benadrukken.

Het thema "Beroepsonderwijs & Bedrijfsopleidingen" werd afgesloten met een papersessie die als onderwerp had "Beroepsonderwijs: Kennisinfrastructuur en rendement". Twee presentaties volgden, die van Nieuwenhuis en Grooters (STOAS) over de bouwstenen voor responsiviteit en die van Bruijn (UvA) over de vormgeving en het rendement van de korte voltijd beroepsopleiding. Door de hitte was het aantal toehoorders danig afgeslankt, ondanks de interessante beschouwingen.

Hoger Onderwijs & Volwasseneneducatie

(C.J. Sikkema, SCO-Kohnstamm Instituut, UvA, Amsterdam)

De divisie "Hoger Onderwijs" had vier papersessies en vier symposia op haar agenda staan. Twee sessies en twee symposia worden hier besproken, gevolgd door een korte algemene conclusie.

In de eerste papersessie stond het thema "Leerstijlen en leerstrategieën" centraal. In deze levendige sessie werden vier papers gepresenteerd. Na elke presentatie was er ruimte voor een aantal vragen en aan het eind gaf discussiant Vermunt (KUB) interessante opmerkingen waarover nog een tijd is gepraat.

In drie van de vier presentaties (Vermeten, KUB; Prins, UvA; Wijffels, Universiteit van Antwerpen) werd het studeergedrag van studenten, onder andere in relatie met leerresultaten benadrukt. Over het algemeen werd in de longitudinale cohortstudies gebruik gemaakt

van het instrument Inventaris Leerstijlen (ILS) van Vermunt. De uitkomsten waren echter verschillend. Vermeten vond dat studenten betekenisgerichter waren gaan werken terwijl Prins nauwelijks verschillen had gevonden. Daarnaast vond Prins geen cross-sectionele verschillen, in tegenstelling tot Wijffels die vond dat jongerejaars-studenten inzichtelijker studeerden, met meer structuur en minder nadruk op memoriseren.

Een discussiepunt dat hierbij aan de orde kwam betrof de aanpassing van studenten aan wat van hen verwacht wordt. De vraag was of studenten hun studietaken weten en de strategieën kunnen kiezen om aan de studie-eisen te voldoen. Doen studenten gewoon wat van hen verwacht wordt en passen ze zich aan als een kameleon? Het vergt bepaalde kennis om strategisch en flexibel in te kunnen springen op datgene wat van ze verwacht wordt. In de beroepspraktijk moeten die vaardigheden ook aanwezig zijn. Het is van belang meer inzicht te verkrijgen in de onderlinge samenhang van de verschillende leerstrategieën. Wijffels heeft daartoe een eerste stap gezet door factoranalyse te gebruiken. Een andere mogelijkheid om meer zicht op dit vraagstuk te verkrijgen werd door Oosterhuis (UT) genoemd. Zij benadrukte dat universitaire opleidingen te theoretisch zijn en te weinig op de arbeidsmarkt zijn afgestemd. In Twente is een cursus ontwikkeld waarin professionele vaardigheden aangeleerd worden. Daarbij is ook de ILS gebruikt, maar op een andere manier. Tijdens deze cursus worden de uitkomsten teruggekoppeld naar de aparte items. Een sterkte-zwakke analyse kan aangeven of een student bijvoorbeeld laag scoort op kritisch verwerken of memoriseren. Daar kan dan aan gewerkt worden. Hier wordt het begrip leerstijl ontleend in de aparte onderdelen.

De relatie tussen studiegedrag en leerresultaten is niet helder. Er is wel een tendens dat studenten die de toepassingsgerichte leerstijl gebruiken betere resultaten behalen, maar dit verband is niet significant. De niet gevonden relatie kan veroorzaakt zijn door de kwaliteit van het onderwijs: leerprestaties kunnen fout beoordeeld worden.

Tot slot werd ingegaan op het feit dat de ILS niet ontwikkeld is om longitudinale ontwikkeling van leergedrag te kunnen verklaren. Het is